

Михайло БРИНЬКО

Кожен з нас, напевно, чув твердження, ніби церковнослов'янська мова є значно кращою, ніж українська, більш сакральна, а тому не варто перекладати з неї українською давні богослужбові тексти, бо це перешкодить «тягlostі» церковної традиції. Інші ж, навпаки, виступають за те, аби всі богослужбові тексти були перекладені зрозумілою мовою, навіть якщо нею неможливо передати всього багатства церковнослов'янських термінів. Така полярність позицій призводить до конфліктів, які періодично то затухають, то спалахують з новою силою серед вірних різних конфесій. Чи існує можливість примирити прихильників протилежних точок зору?

Поширеним є твердження, що мусульманський Коран, написаний арабською, чи юдейська Тора, написана древньоєврейською мовою, не можуть бути перекладеними, бо переклад буде недосконалим. Християнській традиції таке ставлення до священного тексту непритаманне, бо інакше учні Христа повинні були б зберігати мову, якою розмовляв Ісус (правдоподібно, арамейську), а в цьому випадку християнство ніколи б не вийшло за межі близького оточення Ісуса Христа. Учні ж виходять поза межі єврейського середовища, органічно входячи в чужу культуру (інкультурація), проповідуючи чужою мовою. Відмовившись від ексклюзивності «сакральної мови» Синайського Одкровення чи проповіді Христа, рання Церква надала можливість освячення всім мовам світу й таким чином виконала завіт свого Засновника: «Ідіть, навчайте всі народи» (Мт 28, 19) та «Ідіть по всьому світу і проповідуйте Євангеліє всьому творінню» (Мр 16, 15).

Відштовхуючись від цієї думки, рівноапостольні Кирило і Methodій пішли подібним шляхом. Для цих слов'янських апостолів було важливим, аби слов'янам проповідувалося Слово Боже зрозумілою мовою, тому у IX ст. вони використовували особливу писемно-літературну мову, якою перекладали з грецької богослужбові книги та Святе Письмо. Проте на шляху вчителів слов'янських стало багато перепон. Одна з яких – т.зв.

«тримовна ересь» : деякі латинські єпископи противилися тому, що Кирило і Методій використовували для молитви мову, яка не входить до трьох «священних мов» (єврейська, грецька, латинська), що наче б то суперечило традиції Церкви. Якою була ця «кирило-методіївська» мова – достеменно не відомо, але саме завдяки їй проповідь християнства на землях Древньої Русі була значно полегшеною. Тут дуже швидко вона вбирає в себе яскраві риси розвиненої давньокиївської мовної культури, адже, за версією істориків, писемність на той час в нас вже існувала.

Церковнослов'янська мова була близькою і зрозумілою для українців X-XVI ст., бо багатьма рисами була подібною до рідної мови.

Після цього короткого й далеко не вичерпного історичного екскурсу варто поставити собі запитання: чи може здійснюватися богослужіння українською мовою, чи потрібна нам зараз церковнослов'янська мова?

Завдяки спадщині Кирила і Методія на християнському Сході стало очевидним, що можна молитись не лише визначеними мовами, але й всіма без винятку. Тому теорії про нібито «священність» церковнослов'янської (як нібито винятковість) необхідно відкинути або розглядати її у широкому розумінні. Адже що можна вважати тим «еталоном» церковно-слов'янської мови, якого слід дотримуватись? Відомо, що теперішня церковнослов'янська мова відрізняється від «кирилометодієвської». Перші церковнослов'янські тексти зрозумілі лише для вузького кола спеціалістів, бо коли вони з плином часу ставали все менш зрозумілими людям, то їх осучаснювали. Тому церковнослов'янська мова наближалась до відповідної народної. Так виникли різні редакції або ж ізводи церковнослов'янської мови – сербський, боснійський, македонський, київський, московський тощо.

Немає догматичних чи канонічних перешкод для вживання національних мов у богослужінні. Водночас треба пам'ятати, що переклади богослужбових текстів мають бути здійснені на належному богословському та філологічному рівні. «Священною мовою» може стати будь-яка, бо не мова освячує щось, а Боже Слово й слово молитви освячує мову, якою перекладається.

Слід також констатувати, що забути або занедбати свою церковнослов'янську мову було б неправильно, бо володіння нею відкриває перед нами пласти нашої давньої культури та допомагає краще зрозуміти сучасну українську мову. Церковнослов'янська мова створювалась і побутувала переважно у церковному вжитку, а тому зрозуміло, що вона дуже добре пристосована для богослужбових цілей. Термін «релігія» походить від латинського слова *religare* – «возз'єднати». Релігійні тексти об'єднує особливе завдання: *religare*, тобто зв'язати людину з Богом. Церковнослов'янська мова добре виконує цю функцію, допоки є зрозумілою для тих, хто її використовує. Без цього розуміння вона перетворюється на мертву мову, якою для абсолютної більшості людей сьогодні є, наприклад, латина, яка ще відносно недавно була доступною широкому загалу, а трохи раніше навіть вживалася як розмовна.

Науковці стверджують, що церковнослов'янська не була окремою мовою, а лише різновидом давньоболгарської, призначеним для релігійних потреб. Що перешкоджає створити такий же церковний стиль української мови, який би допомагав *religare* (тобто зв'язати) людину з Богом? Зрозуміло, що з огляду на дискримінацію релігійної сфери та русифікацію в радянські часи досі така робота не проводилась. За умов незалежної України це треба робити. Звичайно, що це відповідальним завданням лягає на фахівців, які добре знають філологію і богослов'я. Тут не доведеться розпочинати «з нуля», адже

окремі риси богослужбової мови збереглися в церковному співі, іконографії, богослужбових текстах українською мовою.

Михайло БРИНЬКО. Religare з Богом, або коротко про церковний стиль української мови
// СЛОВО № 4 (68) 2016-2017